

OSOBY A DÍLO

PhDr. JOZEF DANIEL, DrSc.

Přední československý psycholog a dlouholetý aktivní člen redakční rady našeho časopisu se narodil 14. června 1922 v Krivé na Oravě. Maturoval na klasičtém gymnasiu v Nitre (1942), studium psychologie na Universitě Komenského ukončil v roce 1947, titul kandidáta věd získal v roce 1961 a doktorem věd se stal v roce 1985.

Patří ke specialistům širokého rozhledu a rozsáhlých odborných zkušeností, který zasáhl významně do teorie i praxe naší psychologie, aktivně se zúčastnil organizačního života doma a dosáhl věhlasu zahraničního. Byl dlouholetým předsedou sekce psychologie práce Slovenské psychologické společnosti SAV a v letech 1971—1972 jejím předsedou. Je členem International Association of Applied Psychology a členem — korespondentem International Commission of Occupational Health. Je držitelem zlaté plakety E. Štúra za vědecké zásluhy (1982).

Pracoviště, která profilovala jeho zaměření, byl Psychotechnický ústav resp. Oblastný ústav práce v Bratislavě (1946—1951), Výzkumný ústav stavebnický (1951—1956) a Ústav experimentálnej psychológie SAV, kterému zůstal věren až do svého odchodu do důchodu. Kromě toho byl externím spolupracovníkem více výzkumných ústavů a vysokých škol na Slovensku, v letech 1965—1989 působil jako člen komise pro obhajoby kandidátských a doktorských disertačních prací. V Ústavě experimentálnej psychológie po dlouhou dobu působil jako vedoucí oddělení inženýrské psychologie a deset let jako zástupce ředitele (1960—1970).

Úspěšnou reprezentací naší psychologie v zahraničí umožňovala jeho dobrá jazyková průprava, která kromě řečtiny a latiny zahrnuje němčinu, angličtinu, ruštinu a polštinu. Z jeho aktivních vystoupení na mezinárodních konferencích je možno připomenout jeho několikaměsíční pobyt ve Švédsku, během kterého přednášel na universitách ve Stockholmu, Göteborgu a Lundu.

Aktivně se účastnil řady významných konferencí: na sedmi setkáních psychologů podunajských států (Smolenice 3X, Višegrad, Graz, Varna, Mnichov), na mezinárodních symposiích o psychologii práce v Drážďanech (4X), na Kongresech aplikované psychologie v Lublani (1964), Amsterdamu (1968), Liege (1971), Edinburgu (1982), na kongresech vědecké psychologie v Moskvě (1966) a v Lipsku (1980), kde organizoval symposium o stresu, na kongresech mezinárodní ergonomické asociace Štrasburg (1970), Moskva (1972), Burgas (1975), Amsterdam (1972), Varšava (1979), Praha (1984) a na mezinárodních symposiích o směnové a noční práci v Moskvě (1987), ve Veroně (1989) a Sheffieldu (1991).

Pozoruhodný je i počet publikací dr. Daniela, které byly přeloženy do cizích jazyků (viz bibliografie); mezinárodní citační index dosahuje 37 položek. Jeho tvorbu můžeme rozdělit do několika odlišných skupin, přičemž žádná z nich nemá charakter časové etapy, nýbrž průběžného zaměření. Do první skupiny patří tematika aplikační, charakterizovaná tituly: Psychologie práce, Bratislava (1963, 1976), Psychologické problémy v průmyslové výrobě, Bratislava (1964), Psychologické aspekty pracovního zácviiku, Bratislava (1967), Psychologické

aspekty pracovního prostředí (spolu s I. Pikalou), Bratislava (1977), Psychologické aspekty směnné práce (spolu s M. Kubalákem), Bratislava (1988), Psychologické zefektivňování práce v podmínkách vědeckotechnické revoluce (spolu s D. Kováčem), Bratislava (1989). Jedna z těchto knih byla přeložena do ruštiny a jedna do polštiny.

režis Jeho vědecko-teoretické publikace se týkají sensomotoriky, pracovního zácviku, výkonnosti, adaptace, psychické zátěže a stresu. Jejich bližší určení najde čtenář v bibliografickém přehledu.

Dr. Daniel patří mezi ty vědce, kteří rádi a dobře redigují a kteří jsou obětavými a velmi účinnými spolupracovníky v redakčních radách. Jestli někdo pravidelně docházel na porady redakční rady našeho časopisu, kvalitně a rychle posuzoval ty nejspletitější příspěvky, dovedl se zamyslet nad problémy redakce, pak to byl právě on. Jistěže jinak tomu bylo i u časopisů *Studia psychologica*, *Čs. psychologie*, *Syntéza* a *Shiftwork International Newsletter*.

režis Některé z výsledků výzkumné práce dr. Daniela stojí za zvláštní povšimnutí. Z rozsáhlého výzkumu odolnosti vůči percepční zátěži je možno uvést její těsný vztah s dalšími kognitivními výkony (paměť, rozhodování), jakož i s motorikou v situacích modelujících činnosti operátora. Nové varianty interferenčního testu (střídání interferenční a neinterferenční činnosti) umožnily získat nové poznatky při diagnostikování odolnosti vůči percepční zátěži. Metodika se používá při diagnostice pro nejnáročnější profese a při výzkumu psychické zátěže. *režis* Při výzkumu zátěže u parašutistů se považuje za novou dokázanou skutečnost, že habituální efekt z adaptace na exponování reálné zátěže se projevuje i do lepšího výkonu v testu percepční zátěže. Zjistila se však též časová inkongruence mezi posunem psychologických a neurohumorálních reakcí na reálný stres a vliv počtu seskoků (= počet expozicí reálné zátěže) na slučování psychologických ukazatelů do faktoru „trénovaná adaptovaná osobnost“. Podařilo se vytypovat, že nejodolnější jedinci vůči specifickému stresu jsou osoby lépe integrované, více adaptabilní a zodpovědné, u kterých působení zátěže nevede ke zvýšeným hladinám adrenalinu a noradrenalinu, ale dochází naopak k poklesu pulsové frekvence. Práci o výsledcích psychologického výzkumu parašutistů cituje v reprézentační publikaci o stresu H. Selye (1976). *režis*

Hloubkou a zvláště rozsahem svých znalostí a praktických zkušeností se dr. Daniel řadí k psychologům práce starší generace (Stejskal, Matoušek, Slavíček, Růžička, Pikala a další), kteří byli s to zvládat odborné problémy zvláště diversifikované. Zdá se, že tato universalita je v psychologii práce zvláště potřebná a pro aplikaci téměř nezbytná.

Závěrem není možno opomenout několik osobních vzpomínek a žertovných příhod. Zvláštní zábava mne vždy a opakovaně čekala na různých kongresových setkáních na Slovensku, zvláště při večerní procházce po Piešťanském mostě. Dr. Daniel nikdy totiž neopomenul naznačovat svou superioritu coby absolventa klasického gymnasia. Rád mi dával dotazy, resp. zkoušel mne ze znalostí nepravidelných latinských sloves ála cado, cadere, cecidit, cadutum, pello, pelle, tuli, latum a tango tangere, tetigit tactum. Brzy jsem však našel jeho slabinu ve znalosti výjimek rodu podstatných jmen, typu domus, manus, ale také iter, ver, piper a zvláště ovšem cadaver. Tuto lahůdku jsem doplňoval výčtem osmi funkcí latinského slova „cum“ (temporale, coincidens, iterativum atd.).

Dr. Daniel, ač letos sedmdesátiletý, není typickým důchodcem po žádné stránce. Jeho intelektuální zájmy ani aktivity nejsou menší než dříve. Nově akceptoval pedagogický úvazek v Nitře i jinde a nadále pečuje o to, aby obor, který se mu stal osudem, rostl a vzkvétal. Jeho horská chata v rodné vsi doznala podstatných zlepšení a změna poměrů mu přinesla i nové další starosti včetně

péče o vlastní vinici. Však jsme také domluveni, že přijdu „na kontrolu“.
Scházivali jsme se často v pochmurných dobách a svízelných situacích. Ta
latina nám velmi pomáhala a potíže ve vztazích Čechů a Slováků jsme nepo-
cítli. Jak jinak zakončit tento text, než latinským: salve, amice!

Z. Bureš

PŘEHLER VYBRANÝCH PRACÍ
PhDr. JOZEFA DANIELA, DrSc.

A. Knihy vědeckoaplikačního zaměření:

- Psychológia práce, Práca, Bratislava, 1963, 151 str.
Psychologické aspekty pracovného zácviaku, Práca, Bratislava, 1967
Psychologické problémy v priemyselnej výrobe, SAV, Bratislava, 1964, přeložené
do polštiny: Z zagadnień psychologii przemysłowej, Warszawa: PWN, 1968
Psychológia práce, Práca, Bratislava, 1976, přeložené do ruštiny: Psichologia
truda, Profizdat, Moskva, 1979, (spoluautor I. Píkala)
Psychologické aspekty pracovného prostredia, Práca, 1977 (spoluautor I. Píka-
la)
Psychologické aspekty smenovej práce, Práca, Bratislava, 1988, (spoluautor M.
Kubalák)
Psychologické zefektivňovanie práce v podmienkách VTR, Práca, Bratislava,
1989, (spoluautor D. Kováč)

B. Vědecké monografie a stati ve sbornících:

- Psychologická analýza činnosti operátora, Veda, Bratislava, 1975 (Ed.)
Psychická záťaž v laboratórnych a terénnych podmienkach, Veda, Bratislava,
1984, 230 str. (režie)
Problems of adaptation of novices as a (stress) factor (Zborník zo sympózia
v Drážďanoch, 1990, 153—156 ↙
Duration of shift as a factor of activation and mental load in: Raum H., Hacker
W. (Eds.) Optimierung geistiger Arbeitstätigkeiten, TU Dresden, 1986, 134—139 ↙
Meždisciplinarnyj podchod k ocenke naprjažennosti truda operatorov, in: Ven-
da V. F., Vasitov V. A., (Eds.): Teoria i experiment v analize truda operatorov,
izd. Nauka, 1983, Moskva, 25—27 ↙
Effect of circadian rhythmus on performance in STM in a field experiment, ↙
Abstracts of 20-th Int. Congres of Appl. Psychol. Edinburg, 340, 1982
Stress and Coping Processes, Abstract Guide, Vol. 2, XXII. Internat. Congr. of ↙
Psychologie, Leipzig, 392, 1980
Psichologičeskij analiz dejatelnosti čeloveka-operatora i problemy psichičeskoj ↙
nagruzki, in: Lomov B. F., Venda V. F., Zabrodin Ju (Ed.), Psichologičeskije
problemy zvaimnoj adaptacii čelovek i mašiny v sistemach upravlenija, Nauka,
Moskva, 152—161, 1980
Relationsships between resistance to mental and physical (load) in: Problems ↙
of the Regulation of Activity, Akadémiai Kiadó, Budapest, 31—43, 1980
System und Interdisziplinäzugang zur Untersuchung vom psychischen (Stress) ↙
Arbeitsberatung Psychologen soz. Länder, Potsdam, 38—39, 1978
Zur Beurteilung der psychischen und physischen (Belastung) in: Klix, Timpe ↙
(Ed.), Arbeits und Ingenieurpsychologie und Intensivierung, DVW, Berlin, 171—
175, 1979

- ✓ Analysis of operator's work at various levels of automated production, in: Edwards E., Leeds F. P. (Eds), The human operator in process control, Francis and Taylor, London, 158—164, 1974
- ✓ Perceptual conflict as test of mental load and its correlates, Abstract Guide of XX. Internat. Congres of Psychology, Tokyo, 351, 1972
- ✓ Some psychological approaches for determining mental load, Resumes 4. congres international ergonomie, Strasbourg, 28, 1970

C. Výběr původních článků, zvl. zahraničních:

Sociopsychological Studies of Operators of 8 and 8H Shifts in Continuous Production, Le Travail Humain, 53, 3, 1990, 277—282

Some psychophysiological and sociopsychological aspects of 12-hour shift work, Ergonomia, 12, 1, 1989, 131—135, (also in: Performances humaines et techniques, 46, 1990, 31)

Az operátor továrnyességének pszichológiai elemzése az automatizált termelésben és a pszichikai megterhelés problémái, Ergonómia, 4, 1985, 190, 1974

- ✓ Adaptation to stress and some personality traits, Ergonomics, Vol. 15, 331, 1973
- ✓ Achievement in the Stroop Interference Test in Relation to Profession, Studia psychologica, 12, 2, 99—100, 1970